

## Про рішення Європейського суду з прав людини, які набули статусу остаточних

Інформаційний лист Вищого господарського суду України  
від 16.04.2013 № 01-06/693/2013

Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини звернувся до Кабінету Міністрів України з поданням від 29.03.2013 № 12.0-1-9/3082 (далі — Подання, копія додається), в якому міститься стислий виклад проблем, які призводять до визнання Європейським судом з прав людини (далі — Європейський суд) порушень Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

У Поданні наведено рішення Європейського суду, в яких констатовано, зокрема, порушення національними судами пункту 1 статті 6 «Право на справедливий суд», статті 2 «Право на життя», статті 3 «Заборона катування», статті 5 «Право на свободу та особисту недоторканість», статті 8 «Право на

Голова Вищого  
господарського суду України

повагу до приватного та сімейного життя» Конвенції.

Згідно зі статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди повинні застосовувати Конвенцію та практику Європейського суду як джерело права.

Зі змістом наведених у Поданні рішень можна ознайомитися на сайті Міністерства юстиції України в рубриці «Захист інтересів держави в Європейському суді» або в інформаційно-пошукових системах «Ліга» та «Законодавство».

Про викладене повідомляється в порядку інформації.

Додаток: за текстом на 12 арк.

В. Татьков

**ДОДАТОК**

### Подання про виконання рішень Європейського суду з прав людини, які набули статусу остаточного

Подання надається на виконання статті 14 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та містить стислий виклад проблем, які призводять до визнання Європейським судом з прав людини (далі — Європейський суд) порушень Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

#### 1. Порушення пункту 1 статті 6 (Право на справедливий суд) Конвенції

*1.1. Щодо порушення права на здійснення досудового слідства та розгляду справи судом протягом розумного строку (пункт 1 статті 6)*

Рішення, в яких було констатовано вказа-

не порушення: «Юр'сва та Юр'св проти України», «Кравець проти України», «Дрогобецька проти України» та «Зароченцев проти України».

Аналіз вищезазначених рішень Європейського суду свідчить, що проблеми, які призводять до порушення вимоги здійснення досудового слідства та судового розгляду в розумний стрй, належать до судової практики та практики органів слідства та пов'язані з:

- поверненнями справи на новий розгляд до суду першої інстанції;
- неодноразовими відкладеннями судових засідань з різних причин;
- тривалим розглядом апеляційних скарг;
- порушенням процедури направлення

доручення щодо проведення процесуальних дій, що призвело до збільшення тривалості провадження;

— направленням справи на додаткове розслідування через 3 роки після початку судового розгляду справи;

— тривалим досудовим слідством, яке завершується винесенням постанови про закриття кримінальної справи.

У справі *«Дрогобецька проти України»* Європейський суд констатував також порушення статті 13 («Право на ефективний засіб юридичного захисту») Конвенції в зв'язку з відсутністю у заявниці ефективного засобу юридичного захисту від порушення її права на розгляд справи протягом розумного строку.

#### Шляхи вирішення

З метою усунення підстав порушень статті 6 Конвенції, визнаних Європейським судом у вказаних справах, необхідно вдосконалювати практику досудового слідства та розгляду справ судами в контексті відповідної вимоги статті 6 Конвенції щодо «розумного строку» провадження.

#### 1.2. Щодо порушення права на виконання рішення суду протягом розумного строку (пункт 1 статті 6, стаття 13 Конвенції та стаття 1 Першого протоколу до Конвенції)

Вказані порушення були констатовані Європейським судом у справах *«Алтов та інші проти України»*, *«Робота інші проти України»*, *«Варава та інші проти України»* та *«ПМП «Фея» та інші проти України»*.

Вказані рішення було ухвалено Європейським судом у рамках відновленої процедури розгляду скарг, які стосуються тривалого невиконання рішень національних органів та відсутності у цьому зв'язку ефективних засобів юридичного захисту, як це передбачено пілотним рішенням у справі *«Юрій Миколайович Іванов проти України»*.

#### Шляхи вирішення

5 червня 2012 року було прийнято Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», розроблений у рамках вжиття заходів загального характеру на

виконання пілотного рішення у справі *«Юрій Миколайович Іванов проти України»*.

Прийнятий Закон встановив нову процедуру виконання рішень судів, боржниками за якими є державні органи, підприємства, установи та організації, а також юридичні особи, примусова реалізація майна яких забороняється відповідно до законодавства.

Проте Закон не вирішує питання щодо погашення вже існуючої заборгованості за судовими рішеннями, відповідальність за виконання яких несе держава. Відповідно, певна кількість рішень залишиться невиконаною, а особи, на чию користь вони постановлені, залишаться потенційними заявниками до Європейського суду зі скаргами на порушення їхнього права на виконання рішення протягом розумного строку.

У цьому зв'язку Міністерством юстиції України було підготовлено проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» з метою врегулювання процедури погашення заборгованості за вказаною категорією рішень, виконання яких не охоплюється процедурою, встановленою Законом.

31 січня 2013 року проект було подано до Кабінету Міністрів України. 13 лютого 2013 року його було схвалено на засіданні Кабінету Міністрів України.

26 лютого 2013 року вказаний законопроект було подано до Верховної Ради України (реєстраційний номер 2399).

Наразі проект залишається неприйнятним.

На необхідності якнайшвидшого прийняття цього закону та повного виконання пілотного рішення Європейського суду у справі *«Юрій Миколайович Іванов проти України»* неодноразово наголошувалось Комітетом міністрів Ради Європи, у його резолюціях, ухвалених на засіданнях 24—26 вересня 2012 року, 4—6 грудня 2012 та 5—7 березня 2013 року.

#### 1.3. Щодо порушення права на захист і права не свідчити проти себе (пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції)

Вказане порушення було констатовано Європейським судом у справах: *«Титаренко*

*проти України», «Ніколаєнко проти України», «Сергій Афанасьєв проти України», «Хайров проти України», «Гриненко проти України», «Єрохіна проти України» та «Замфереско проти України».*

Зазначені порушення були встановлені Європейським судом з огляду на:

— використання судом визнавальних показань заявників, наданих ними на первісних етапах провадження за відсутності захисника, для їх засудження, в тому числі за відсутності підтверджень того, що заявник самостійно відмовився від захисника;

— неповідомлення заявниці державними органами про залучення її друзями адвоката з метою її захисту; неповідомлення особі про право мати захисника та відсутність документального оформлення стверджуваної державними органами відмови заявниці від захисника; недопуск захисника до провадження (*«Єрохіна проти України»*);

— необґрунтоване обмеження заявника у праві на доступ до захисника, яке він мав згідно із законодавством, та за відсутності будь-якої відмови заявника від цього права; відсутність захисника на початковій стадії досудового слідства вплинула на реалізацію заявником його права відмовитися від надання показань та права не свідчити проти себе; проведення допитів заявника в присутності захисника, якого йому було призначено слідчими органами, хоча заявник мав іншого захисника за своїм вибором, та відсутність підтверджень того, що останній був належним чином повідомлений про такі слідчі дії (*«Гриненко проти України»*);

— необґрунтоване обмеження права заявника на захист під час першого допиту, що вплинуло на його становище протягом подальшого провадження, в тому числі на його засудження, оскільки при винесенні вироку суд прямо не виключив ці показання з доказової бази (*«Хайров проти України»*);

— проведення допитів заявника за відсутності захисника, незважаючи на те, що його було призначено одразу, та не у рамках кримінальної справи (*«Титаренко проти України»*).

### Шляхи вирішення

З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу запроваджуються додаткові гарантії недопущення зазначених порушень, зокрема, у світлі правил допустимості доказів та посилення судового контролю за дотриманням прав людини під час розслідування кримінальних справ.

Крім того, з метою усунення підстав порушень статті 6 Конвенції, визнаних Європейським судом у вказаних справах, необхідно вдосконалювати практику розгляду справ судами в контексті відповідних вимог статті 6 Конвенції.

Також необхідно забезпечити ознайомлення суддів України з відповідною практикою Європейського суду.

#### **1.4. Щодо порушення права на допит свідків (пункт 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції)**

Вказане порушення було констатоване Європейським судом у справі *«Хайров проти України»* з огляду на те, що відмова національних судів викликати та допитати в судовому засіданні свідка пана Л., на якого заявник вказав як на можливого виконавця вбивства, не була обґрунтованою, оскільки суди не навели підстав для такої відмови та не з'ясували належним чином можливу причетність пана Л. до вбивства, а його поведінка під час очної ставки не могла бути належно оцінена через те, що її було зафіксовано лише на папері.

### Шляхи вирішення

Новим Кримінальним процесуальним кодексом запроваджуються додаткові гарантії недопущення зазначеного порушення, зокрема, щодо неможливості суду визнати недоцільним дослідження певних доказів якщо проти цього заперечує учасник провадження.

Крім того, з метою усунення підстав цього порушення статті 6 Конвенції необхідно вдосконалювати практику розгляду справ судами в контексті відповідних вимог статті 6 Конвенції щодо права на допит свідка.

Крім того, необхідно забезпечити ознайомлення суддів України з відповідною практикою Європейського суду.

**1.5. Щодо використання доказів, отриманих за допомогою жорстокого поводження (пункт 1 статті 6 Конвенції)**

Вказане порушення було констатоване Європейським судом у справі «*Замфереско проти України*» з огляду на те, що отримана від заявника в результаті жорстокого поводження явка з повинною була використана для його засудження, що призвело до несправедливості кримінального провадження щодо нього в цілому.

**Шляхи вирішення**

З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу запроваджуються додаткові гарантії недопущення зазначених порушень, зокрема, у світлі правил допустимості доказів та посилення судового контролю за дотриманням прав людини під час розслідування кримінальних справ.

З метою усунення підстав порушення статті 6 Конвенції, визнаного Європейським судом у цій справі, необхідно вдосконалити практику розгляду справ судами в контексті відповідних вимог статті 6 Конвенції.

Крім того, необхідно забезпечити ознайомлення суддів України з відповідною практикою Європейського суду.

**2. Порушення статті 2 Конвенції (Право на життя)**

Порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті було констатовано Європейським судом у рішенні у справі «*Федорченко та Лозенко проти України*».

Обставини цієї справи можна викласти наступним чином.

28 жовтня 2001 року будинок, в якому проживав заявник, Федорченко Ю. І., із родиною, які є особами ромської національності, було підпалено. Внаслідок підпалу постраждало шестеро родичів заявника, четверо з яких померли, в тому числі малолітні діти.

Як стверджував заявник підпал було здійснено майором міліції І. та двома іншими особами.

За фактами вбивства та підпалу прокуратурою було порушено кримінальні справи. У зв'язку з твердженнями заявника про при-

четність майора міліції І. до вказаних подій було також проведено службову перевірку, результати якої не підтвердили ці доводи, та у порушенні кримінальної справи щодо нього було відмовлено.

14 листопада 2001 року у вчиненні умисного вбивства та умисного знищення чужого майна шляхом підпалу було пред'явлено обвинувачення пану Н. Крім того, було порушено кримінальні справи щонайменше проти шести осіб у зв'язку з трьома епізодами підпалу, що мали місце 28 жовтня 2001 року.

У квітні 2002 року матеріали кримінальної справи щодо шести осіб були виділені в окреме провадження у зв'язку з розшуком цих осіб і у подальшому зупинені.

11 грудня 2002 року апеляційний суд Полтавської області повернув кримінальну справу щодо пана Н. до прокуратури Полтавської області на додаткове розслідування у зв'язку з численними недоліками досудового слідства, вказавши, які процесуальні дії мають бути вчинені, зокрема для встановлення причетності майора міліції І. до подій. У цій ухвалі також зазначалось, що певна особа планувала знищити три будинки, в яких проживали сім'ї ромської національності, шляхом підпалу. Як стверджували заявники, під час судового засідання один з обвинувачених виголошував расистські виловлювання.

22 червня 2005 року кримінальну справу щодо пана Н. було закрито у зв'язку з його смертю.

4 грудня 2008 року постанову про зупинення провадження у справі щодо шести осіб у зв'язку з їх розшуком було скасовано. На час постановлення рішення Європейського суду з прав людини (далі — Європейський суд) інформація про подальше провадження у цій справі була відсутня.

Під час досудового слідства та судового розгляду справи заявники неодноразово стверджували про наявність расистських мотивів вчиненого щодо них злочину.

Порушення процесуального аспекту ст. 2 Конвенції було констатовано Європейським судом у зв'язку з тим, що розслідування обставин загибелі родичів заявників було неефективним, оскільки:

— з матеріалів справи не зрозуміло, які саме слідчі дії були проведені в ході розслідування справи та чи було виконано вказівки апеляційного суду Полтавської області при поверненні справи на додаткове розслідування;

— з 2004 року жодного з шести підозрюваних у причетності до підпалу не було розшукано, і немає жодних доказів того, що з цією метою були вжиті будь-які заходи;

— при встановленні причетності майора міліції І. до подій органи прокуратури просто посилались на висновки службової перевірки та не наводили жодних інших деталей.

Крім того, у цій справі Європейський суд констатував порушення ст. 14 у поєднанні з ст. 2 Конвенції в її процесуальному аспекті у зв'язку з непроведенням державними органами розслідування можливих расистських мотивів вчиненого щодо родини заявників злочину.

#### Шляхи вирішення

Проблеми, на які Європейський суд вказував констатуючи порушення статті 2 Конвенції у справах щодо України, частково вирішуються положеннями нового Кримінального процесуального кодексу.

Проте, окрім цього необхідно привести практику розслідування кримінальних справ відповідно до вимог цієї статті, а також забезпечити дотримання вимог ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 2 Конвенції в її процесуальному аспекті щодо необхідності проведення розслідування можливих расистських мотивів вчинення злочинів щодо осіб ромської національності.

### 3. Порушення статті 3 Конвенції (Забора каткування)

#### 3.1. Щодо неналежних умов тримання під вартою та відсутності ефективних засобів юридичного захисту у цьому зв'язку (статті 3 і 13 Конвенції)

Зазначені порушення було констатовано Європейським судом у справі «Титаренко проти України» з огляду на твердження заявника щодо неналежності умов його тримання під вартою в Дебальцевському ІТТ в період між 8 та 15 липня 2002 року та ненадання

Урядом спростувань цих тверджень. Крім того, Європейський суд зазначив про відсутність на національному рівні ефективних засобів юридичного захисту щодо скарг про неналежність умов тримання під вартою (стаття 13 Конвенції).

#### 3.2. Щодо ненадання належної медичної допомоги особам, які перебувають під контролем держави

Вказане порушення було констатовано Європейським судом у справі «Єрмоленко проти України» з огляду на те, що медична допомога, яка надавалась заявнику під час відбування ним покарання, не була адекватною, оскільки враховуючи серйозність наявних у заявника захворювань (лімфолейкоз із супутніми захворюваннями), затримка при проведенні хіміотерапії могла призвести до швидкого погіршення його стану та навіть смерті.

Крім того, Європейський суд зазначив, що практика вирішення питань звільнення особи від відбування покарання за станом здоров'я виходячи тільки з виключного переліку захворювань, які можуть бути підставою для такого звільнення, без оцінки інших обставин і за відсутності можливості судового розгляду відповідного рішення є такою, що не забезпечує гарантій статті 3 Конвенції.

#### 3.3. Щодо жорстокого поводження та/або непроведення ефективного розслідування відповідних скарг

Зазначене порушення було встановлено Європейським судом у справах: «Гриненко проти України», «Замфереско проти України» та «Коваль та інші проти України».

У справі «Гриненко проти України» Європейський суд визнав порушення процесуального аспекту ст. 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю повного та ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження з боку працівників міліції, оскільки такі твердження розглядалися виключно судами під час дослідження прийнятності доказів. Обсяг такого розгляду обмежувався допитом працівників міліції, підсудних та одного свідка. За його результатами суди віддали перевагу показам працівників міліції, не вживши при цьому заходів, спря-

мованих на усунення розбіжностей між детальними та конкретними твердженнями заявника та твердженнями працівників міліції.

У справі *«Замфереско проти України»* Європейський суд констатував порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку із жорстоким поведінням із заявником у відділі міліції з огляду на висновки судових експертиз і те, що державою-відповідачем не було надано обґрунтованих пояснень щодо походження тілесних ушкоджень заявника та не було спростовано його твердження щодо психологічного тиску.

Обставини справи *«Коваль та інші проти України»* можна викласти таким чином.

14 серпня 2001 року знайомі третього заявника Р. та О. прийшли до квартири заявників з проханням повернути їм електроінструмент. Третій заявник був відсутній вдома, але Р. та О. наполягали на поверненні інструменту та намагались проникнути до квартири. Перший заявник, погрожуючи їм газовим пістолетом, змусив їх піти. У зв'язку з цим Р. пішов до міліції зі скаргою на те, що перший заявник погрожував йому зброєю. Після цього близько о 19:00 год. працівники міліції Г., Д. та Ф. разом з Р. та О. прибули за адресою заявників, де в подальшому виникла бійка, в результаті якої перший та третій заявники зазнали тілесних ушкоджень від працівників міліції, а другий заявник — від О. В подальшому першого та третього заявників було доставлено до відділу міліції, де, як стверджується, їх було також побито іншими працівниками міліції.

Того ж дня перший заявник прибув разом з двома працівниками міліції Т. та Є. до своєї квартири та віддав їм газовий пістолет та електроінструмент, який в подальшому було передано Р. Третього заявника було звільнено в той же день.

Щодо заявників було проведено судово-медичні експертизи, в результаті яких було встановлено наявність у них тілесних ушкоджень.

У різні дати заявники звертались до прокуратури м. Чернігова зі скаргами щодо незаконності затримання першого та третього заявників, їх побиття працівниками міліції,

побиття другого заявника О., а також незаконності вилучення в них майна.

20 вересня 2001 року УМВС України в Чернігівській області було видано наказ щодо звільнення Г., Д. та Ф. за «негідну поведінку, неналежний рівень професійної майстерності», а також притягнення до дисциплінарної відповідальності Т. та С. Проте у 2005 році було встановлено, що вказані працівники міліції так і не були звільнені у зв'язку з втратою відповідного наказу.

За скаргами першого та третього заявників про жорстоке поведіння було порушено кримінальну справу відповідними працівниками міліції. У ході розслідування прокуратурою неодноразово виносились постанови про зупинення досудового слідства та закриття кримінальної справи, які в подальшому скасовувались прокуратурою вищого рівня, а справа поверталась на додаткове розслідування. При цьому в постановках про повернення кримінальної справи на додаткове розслідування неодноразово вказувалось на невиконання слідчими органами вказівок прокуратури та непроведення всіх необхідних слідчих дій.

14 грудня 2009 року було винесено постанову про зупинення досудового слідства у зв'язку з неможливістю встановити винних осіб. На час постановлення рішення Європейського суду з прав людини (далі — Європейський суд) подальший хід кримінального провадження щодо цього був невідомий.

Порушення матеріального аспекту ст. 3 Конвенції у цій справі було констатовано Європейським судом щодо першого та третього заявників у зв'язку з тим, що вони були піддані нелюдському поведінню з боку працівників міліції, оскільки державою-відповідачем не було встановлено, що застосування до цих заявників сили з боку працівників міліції було законним та абсолютно необхідним і що всі наявні у заявників тілесні ушкодження були спричинені не внаслідок жорстокого поведіння у відділі міліції. Крім того, ніщо в матеріалах справи не вказує на те, що наявні у першого та третього заявників тілесні ушкодження могли виникнути до контакту з працівниками міліції.

З огляду на те, що національними органами було визнано непрофесіоналізм працівників міліції і що вони не запобігли вчиненню насильницьких дій з боку О. щодо другого заявника, Європейський суд дійшов висновку, що мало місце порушення матеріального аспекту ст. 3 Конвенції також і щодо другого заявника, оскільки представники держави несуть відповідальність за завдання їй тілесних ушкоджень О.

Порушення процесуального аспекту ст. 3 Конвенції щодо першого та третього заявників було констатовано, оскільки незважаючи на те, що ще в серпні 2001 року було встановлено факт застосування працівниками міліції сили щодо цих заявників, після восьми років слідства і неодноразових повернень кримінальної справи на додаткове розслідування кримінальне провадження було зупинене у зв'язку з неможливістю встановити винних осіб. При цьому національні органи самі звертали увагу на численні недоліки слідства, а рішення про звільнення відповідних працівників міліції так і не було виконано.

Порушення вказаного положення Конвенції було також констатоване щодо другого заявника, оскільки, незважаючи на те, що було проведено певне розслідування за її скаргами на побиття паном О., жодного рішення з цього приводу винесено не було.

#### Шляхи вирішення

З метою вирішення проблем, які призводять до порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції необхідно припинити практику поганого поведження та катування осіб працівниками органів внутрішніх справ.

Щодо порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції зазначається, що воно вже було визнано системним в Україні (див. рішення у справі «*Каверзін проти України*»). З метою вирішення проблем, які призводять до постійної констатації цього порушення, необхідно:

— привести практику здійснення розслідування скарг про погане поведження та катування у відповідність з вимогами Конвенції та практикою Європейського суду;

— привести у відповідність до вимог ст. 3

Конвенції судову практику розгляду скарг осіб щодо катування їх працівниками правоохоронних органів.

З метою усунення підстав для вказаного вище порушення Міністерство юстиції систематично звертає увагу Міністерства внутрішніх справ і Генеральної прокуратури України, а також судів на суть порушень, що констатуються Європейським судом.

У контексті вжиття державою заходів з метою вирішення цих проблем слід спершу зазначити про процес запровадження національного превентивного механізму з метою боротьби з поганим поведженням, функції якого покладено на Уповноваженого Верховної ради України з прав людини. Відповідний закон було прийнято Верховною Радою України у жовтні 2012 року.

Щодо зміни законодавства зазначається, що новий Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає низку положень, які дозволяють виключити будь-які підстави для застосування працівниками правоохоронних органів жорстокого поведження та забезпечити ефективне розслідування відповідних скарг.

Так, на відміну від попереднього кодексу новий Кримінальний процесуальний кодекс не містить такого поняття, як явка з повинною, можливість використання якої в доказовій базі була раніше однією із причин застосування працівниками правоохоронних органів жорстокого поведження. Крім того, новий кодекс передбачає, що будь-які докази, отримані із застосуванням примусу, визнаються недопустимими.

У контексті проведення ефективного розслідування скарг про жорстоке поведження слід згадати про нову процедуру початку розслідування, яка передбачає, що воно розпочинається у будь-якому випадку, який вказує на наявність ознак вчинення правопорушення, тобто ситуація неодноразових відмов у порушенні кримінальної справи, яка мала місце у багатьох справах, що розглядалися Європейським судом, вже не виникатиме.

#### 4. Порушення статті 5 Конвенції (Право на свободу та особисту недоторканність)

Порушення вказаного положення було констатоване Європейським судом у справах *«Гриненко проти України»*, *«Титаренко проти України»* та *«Коваль та інші проти України»*.

У справі *«Гриненко проти України»* Європейський суд констатував порушення підп. «с» п. 1 ст. 5 Конвенції у зв'язку з тим, що:

— тримання заявника під вартою у певний період було незаконним, оскільки воно не було належним чином задокументовано і, таким чином, процесуальний статус заявника у цей період залишався невідомим;

— протягом кількох днів заявник тримався під вартою не на підставі відповідного судового рішення, а на підставі протоколу затримання, в якому, зокрема, зазначалось, що заявника було ідентифіковано очевидцем як особу, яка вчинила злочин, але при цьому не було вказано, хто був цим очевидцем і чи справді ця особа була такою, а отже, такий протокол не містив посилань на фактичні обставини, які б могли переконати незалежного спостерігача в тому, що існувала обґрунтована підозра у вчиненні заявником злочину.

У справі *«Коваль та інші проти України»*, обставини якої стисло викладено вище, порушення п. 1 ст. 5 Конвенції було констатоване щодо першого та третього заявників у зв'язку з тим, що позбавлення їх свободи не було належним чином задокументовано.

Порушення п. 4 ст. 5 Конвенції було встановлено Європейським судом у справі *«Титаренко проти України»* з огляду на несвоєчасний розгляд державними органами скарг заявника щодо незаконності тримання його під вартою.

#### Шляхи вирішення

З огляду на суть констатованих у цих рішеннях порушень, вони належать до справ групи *«Харченко»* (див. Подання щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини, що набули статусу остаточного від 28 грудня 2011 року). Відповідно, заходи загального характеру на їх виконання є такими самими, що і для решти рішень цієї групи, та полягають у вирішенні проблем, пов'язаних із застосуванням запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

У цьому зв'язку зазначається, що положення нового Кримінального процесуального кодексу України передбачають докорінно нову процедуру застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, що відповідає вимогам Конвенції та практики Європейського суду, і, таким чином, усувають законодавчі недоліки, що лежали в основі відповідних порушень статті 5 Конвенції.

#### 5. Порушення статті 8 Конвенції (Право на повагу до приватного та сімейного життя)

##### 5.1. Щодо права осіб, які тримаються під вартою, на побачення з рідними

Вказане порушення було констатовано Європейським судом у справі *«Титаренко проти України»* з огляду на ненадання жодного обґрунтування відмови у наданні заявнику побачення з його родичами під час тримання його під вартою на стадії судового розгляду справи (тривалість якого в цілому становила 4 роки).

Європейський суд зазначив, що таке порушення головним чином спричинене недоліками національного законодавства, яке регулює надання особам, які тримаються під вартою, права на побачення, зокрема Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року та Закону України «Про попереднє ув'язнення». Так, Європейський суд вказував, що відповідні положення цих актів «не зазначають з достатньою чіткістю межі та спосіб здійснення дискреційних повноважень, наданих органам державної влади щодо обмеження спілкування осіб, що тримаються під вартою з їхніми сім'ями. Так, вищезазначені положення не вимагають від цих органів наведення будь-якого обґрунтування їхнім дискреційним рішенням та навіть ухвалення будь-яких формальних рішень, які можна було б оскаржити, а отже, вони не містять будь-яких гарантій проти свавілля та зловживань» (див. рішення у справі *«Шалімов проти України»*, п. 88).

#### Шляхи вирішення

Наразі питання надання особам, які тримаються під вартою, регулюється лише статтею 12 Закону України «Про попереднє ув'яз-



нення». Хоча на цей час ця стаття передбачає, що побачення повинні надаватись особі не менше трьох разів на місяць, вона не містить чітких положень щодо процедури надання дозволу, підстав можливої відмови та можливості її оскарження.

Усунення цих недоліків можливе шляхом внесення відповідних змін до вказаного закону.

### **5.2. Щодо втручання у право на повагу до життя**

Вказане порушення було констатовано Європейським судом у справі *«Коваль та інші проти України»*, обставини якої було викладено вище.

Констатуючи порушення, Європейський суд зазначив, що втручання у право заявників на повагу до їхнього житла було непропорційним переслідуваній меті, оскільки ані до проникнення працівників міліції до квартири заявників з метою вилучення в них електроінструменту та газового пістолету, ані після цього жодного відповідного рішення з цього приводу ухвалено не було, і тому таке втручання не мало відповідних та достатніх підстав.

Крім цього, з огляду на порушення кримінальної справи за фактом перевищення службових повноважень щодо цих працівників міліції та застосування сили щодо першого та третього заявників, Європейський суд дійшов висновку, що заявники не мали гарантій захисту від зловживання та свавілля з боку працівників міліції.

З огляду на висновки, яких дійшов Європейський суд констатуючи порушення ст. 8 Конвенції у цій справі, висновки державних органів щодо перевищення службових повноважень відповідними працівниками міліції та відсутність будь-якого судового рішення, яке б дозволяло вилучення у третього заявника електроінструменту, Європейський

суд констатував також порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції щодо цього заявника у зв'язку з тим, що таке вилучення було незаконним і становило втручання у його право на мирне володіння майном.

### **Шляхи вирішення**

З огляду на характер констатованих у цій справі порушень, необхідно привести практику правоохоронних органів щодо проникнення у житло особи у відповідність з вимогами Конвенції та практикою Європейського суду, так само як і практику вилучення належного особі майна.

### **6. Порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції (Свобода пересування)**

Зазначене порушення було констатовано Європейським судом у справі *«Зароченцев проти України»* з огляду на загальну тривалість застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд (9 років і 6 місяців), та відсутність перегляду необхідності його застосування протягом усього часу, а також скасування постанов слідчого щодо оголошення заявника у розшук, що спростовує твердження Уряду про недотримання заявником вимог перебування під підпискою про невиїзд.

### **Шляхи вирішення**

Наразі новий Кримінальний процесуальний кодекс не передбачає такого запобіжного заходу, як підписка про невиїзд, натомість передбачається лише два запобіжних заходи, пов'язані із обмеженням особи свободи.

У цьому контексті зазначається, що положення кодексу передбачають посилені гарантії проти зловживань і свавілля при їх застосуванні, чіткі строки застосування та процедуру перегляду застосування запобіжного заходу, які відповідають вимогам Конвенції та практиці Європейського суду.